

Sub trei dictaturi.
Note privind legislația învățământului superior din România
(1938-1944)

Dragoș Sdrobiș*

Cuvinte-cheie: *învățământ superior, dictatură, autonomie universitară, educație dirijată, șomaj intelectual*

Introducere

În contextul ascensiunii naționalismului la cumpăna secolelor XIX-XX, organizarea internă a statelor trebuia să demonstreze superioritatea și viabilitatea politică, culturală sau socială față de presupușii inamici. Iar un astfel de prilej pentru a „demonstra” ascendența propriului model de organizare internă a fost Primul Război Mondial. Din perspectiva modelelor de organizare a învățământului superior, victoria franceză asupra germanilor a fost interpretată drept o demonstrație a superiorității modelului francez de universitate față de cel german.

Pentru România, care implementase deja tiparul francez de dezvoltare a învățământului superior, era suficient să continue pe această linie. Fiind pusă în fața unor probleme mult mai stringente – ca votul universal sau reforma agrară –, ce au acaparât dezbaterile publice în primii ani după Marea Unire, rămânea ca educația superioară să se dezvolte pe linia principiilor liberale ale secolului al XIX-lea, în care libertatea academică și autonomia față de puterea politică asigurau integritatea acestui turn de fildeș într-o societate în profundă schimbare.

Contextul politic și economic al anilor 1930, însă, au impus o altă abordare. Efectele economice ale unei dezvoltări inflaționiste a mediului universitar au provocat, într-o primă fază, apariția unui puternic „proletariat intelectual”, pentru ca, după 1929, în sâmbul crizei economice,

* Doctor în Istorie (2014). Autor al lucrării *Limitele meritocrației într-o societate agrară*, Iași, Polirom, 2015.

România să experimenteze un fenomen atipic pentru o societate emina-mente agrară: șomajul intelectual. Concomitent, extremismul politic amenința stabilitatea atât a mediului academic, cât și a societății în ansamblu.

Din aceste două considerente, în anii '30 statul își asumă un rol tot mai pronunțat în proiectarea sistemului de educație superioară. Iar după intrarea României în era dictaturilor, învățământul superior va traversa trei reforme într-un interval de numai patru ani, fiecare dintre aceste reforme corespunzând cerințelor celor trei regimuri dictatoriale: dictatura regală (1938-1940), statul național-legionar (1940-1941) și dictatura militară a lui Ion Antonescu (1941-1944). Fiind considerate principalele instituții de educare a viitoarei elite, preocuparea liderilor politici dictatoriali de a-și subordona instituțiile de învățământ superior devenea una legitimă. Invocând imperativul ordinii și al justiției sociale, cele trei reforme vor încerca să ofere soluții proprii autonomiei mediului univ-ersitar și relației dintre educația superioară și economie.

Studiul va acorda o atenție specială reformei învățământului superior din timpul regimului de dictatură militară al lui Ion Antonescu, o reformă ce își propunea reșezarea întregului sistem pe principii etatiste. Restituirea acestui capitol semnificativ din istoria învățământului superior din România reprezintă un element necesar în înțelegerea tranziției dinspre sistemul occidental de învățământ superior liberal înspre cel totalitar al „universității dirijate”. În acest sens, studiul va analiza arhitectura insti-tuțională a învățământului superior între 1938 și 1942, având ca reper comparativ legea învățământului universitar din 1932.

„Raționalizarea” învățământului superior în timpul dictaturii regale

În 1931, principiul autonomiei universitare a fost consolidat printr-o lege propusă de Nicolae Iorga. În baza acestui act, statul – prin Ministerul Instrucțiunii Publice – trebuia să asigure resursele financiare pentru buna desfășurare a activității didactice, în timp ce învățământul superior devenea „absolut autonom” în privința organizării studiilor și a conducerii interne¹.

¹ În *Legea pentru organizarea învățământului universitar* din 22 aprilie 1932 se va renunța la „absolut”, rezultând că „Universitățile sunt instituții de Stat autonome, în ceea ce privește organizarea studiilor și conducerea”. Vezi Spiridon Hanțu, *Legea și Regulamentul învățământului universitar*, București, Tipografia I. N. Copuzeanu, 1935, *passim*.

Un an mai târziu, în timpul dezbaterilor relative la noul proiect de organizare a învățământului universitar, proiectul legii propuse de premierul Nicolae Iorga pleda pentru menținerea acestor prerogative extinse ale mediului universitar. Însă, de această dată, subiectul autonomiei universitare a provocat numeroase reacții, cum a fost cea a lui Constantin Rarincescu, profesor de drept la Universitatea din București. Deși universitar, acesta atrăgea atenția asupra riscului ca Ministerul Instrucțiunii Publice și statul (prin toate instituțiile sale) să piardă orice pârghie de control asupra universităților. Un exemplu concret era cel al înființării de noi funcții didactice, ce ajungea în sarcina exclusivă a Consiliilor profesionale ale facultăților și Senatului universitar: „Universitățile devin în acest mod stăpâne în mod absolut, atât pe organizarea lor internă, cât și pe reglementarea raporturilor externe”, „fără niciun drept de control din partea organelor centrale ale țării. Mai rămânea să se acorde Universităților un singur drept: acela de a pune și percepe impozite, pentru ca să ne găsim nu în fața unor stabilimente publice, ci în fața unui adevărat Stat în Stat”. O astfel de autonomie universitară ar fi dus, până la urmă, la coruperea sistemului, din cauza apariției și dezvoltării unor „coaliții a intereselor personale”. De altfel, spiritul de castă a fost vizibil chiar în modul în care legiuitorul și beneficiarii au profitat „de prezumția favorabilă a unor anumite contingente politice actuale”, cu referire la sprijinul lui Nicolae Iorga pentru această lege².

(D)efectele acestei extinse autonomii universitare vor fi relevate de contextul economic și politic dificil pe care România îl va traversa la începutul anilor 1930. În primul rând, a fost problema șomajului intelectual, absolvenții de studii superioare fiind în imposibilitatea de a-și găsi debușee profesionale. Drept urmare, s-a propus o limitare a numărului de studenți³, alături de o nouă lege unitară a întregului sistem de educație superioară⁴ și de o atenuare a efectelor politice și ideologice ale

² Constantin Rarincescu, „Noul statut universitar”, în *Pandectele săptămânale. Revistă de jurisprudență*, an VIII, nr. 2, februarie 1932, p. 25-27.

³ Dragoș Sdrobiș, *Ofensivă culturală și educație dirijată. Considerații privind limitarea numărului de studenți în România Mare*, în Florea Ioncioaia, Leonidas Rados (coord.), *Fragmente de pe un câmp de luptă. Studii în istoria universității*, Iași, Editura Universității „Al. I. Cuza”, 2018, p. 193-217.

⁴ O problemă distinctă, în acest sens, a fost cea referitoare la învățământul superior tehnic. Mihail Manoilescu se pronunța pentru desființarea institutelor de științe aplicate de pe lângă universități pentru a se realiza astfel o „mare Politehnică totalitară pentru întreaga țară sau o mare Universitate tehnică” (Mihail Manoilescu, „Problema concentrării învățământului tehnic superior. Interpelare în ședința Senatului din 19 februarie 1937”, în *Buletinul Asociației Generale a Inginerilor din România*,

crizei economice asupra studențimii. Rezultatul a fost elaborarea legii „pentru completarea unor dispoziții din legea învățământului universitar”, aprobată la scurt timp după atacul asupra rectorului Universității din Iași, Traian Bratu, de la 1 martie 1937. Operă a subsecretarului de stat de la Ministerul Educației Naționale, profesorul Florian Ștefănescu-Goangă, de la Universitatea din Cluj, noua lege se impunea, în perspectiva legiuitorului, ca urmare a „neajunsurilor” provocate de: „interpretarea greșită a autonomiei universitare”, motiv pentru care ministerul se găsea în imposibilitatea de a controla activitatea derulată în universități. Se adăugau problema „profesorilor ambulanti” și nivelul crescut al taxelor universitare, una dintre sursele „scăderii spiritului de ordine și disciplină în viața studentescă”⁵. Rezultatul direct a fost exmatricularea tuturor studenților care aveau examene restante de mai mult de doi ani, în același timp statul continuând sistemul de „canalizare constructivă a energiilor tinerilor” prin *Legea de organizare a muncii de interes obștesc*, sistem propus de universitarul Ion Nistor⁶.

Deși a fost principalul promotor al legii autonomiei universitare din 1931, Nicolae Iorga se va întoarce împotriva universității în ajunul instaurării dictaturii regale a lui Carol al II-lea, propunând suspendarea „autonomiei universitare, pradă a clicelor”⁷. Rezultatul a fost *Legea pentru modificarea și completarea legilor privitoare la învățământul superior și special în vederea raționalizării*, din noiembrie 1938. În opinia legislatorului, „proiectul de față urmărește, pe deoparte, o mai bună recrutare a corpului didactic din Universități și din școlile de învățământ superior, iar, pe de alta, o pregătire mai serioasă a studenților”. Legea își propunea să pună capăt unei vechi tradiții privind încadrarea

an XIX, nr. 2, februarie 1937, p. 34-45). La 20 martie 1937, este publicată, în *Monitorul Oficial*, *Legea pentru concentrarea pregătirii inginerilor în Școlile Politehnice* din București, Timișoara și Iași, aceasta din urmă înființată prin însăși legea din 1937. Se preciza că „facultățile de științe sau institutele tehnice de pe lângă Universități, în afară de Facultatea de Științe agricole din Chișinău, nu vor mai decerna titlul de «inginer universitar», decât până la finele lunii noiembrie 1938” (Vezi *Legea pentru completarea unor dispoziții din legea învățământului superior*, în *Monitorul Oficial*, nr. 66, din 20 martie 1937).

⁵ Florian Ștefănescu-Goangă, *Lege pentru completarea unor dispoziții din Legea învățământului universitar*, Cluj, Tipografia Cartea Românească, 1937, p. 3. Legea a fost publicată în *Monitorul Oficial*, nr. 69, din 24 martie 1937.

⁶ Dragoș Sdrobiș, *Limitele meritocrației într-o societate agrară*, Iași, Editura Polirom, 2015, p. 214-216.

⁷ Nicolae Iorga, *Memorii. Sinuciderea partidelor 1932-1938*, vol. VII, București, [f.e.], 1939, p. 457-458.

profesorilor în învățământul superior, anume „chemarea la catedră”: „Influențele politicii de partid, ca și alcătuirea de grupulețe, legate prin interese familiale sau de alt fel, s-au dezvoltat prin sistemul de recrutare din trecut”. Rezultatul a fost o supraaglomerare a organigramei universitare, cu un număr de cursuri și seminarii foarte mare, încât „studenții nu mai puteau asista la toate lucrările și, adeseori, renunțau din această pricină, la orice muncă serioasă. Se înțelege că, în unele cazuri, programele prea încărcate pe hârtie nu erau îndeplinite în realitate și, astfel, deveneau un prilej de anarhie spirituală în rândurile studențimii, prin pilda rea a corpului didactic”⁸.

Legea „raționalizării” învățământului superior din 1938 a fost prima din istoria educației românești care reglementa situația tuturor instituțiilor de învățământ superior. Astfel, academiile agronomice din Cluj și București urmau a fi încadrate în Politehnicile din Timișoara și, respectiv, București, institutele tehnice de pe lângă Facultatea de Științe București erau integrate în Politehnica București, împreună cu Academia de Arhitectură, în timp ce Facultatea de Științe Agricole din Chișinău va deveni parte a recent înființatei Politehnici din Iași. O ultimă concesie făcută universităților a fost prelungirea termenului-limită de acordare a titlului de inginer sau doctor-inginer până, cel târziu, în 1941. Noua lege urma să asigure „o pregătire mai serioasă a studenților”, punându-se „frână inflației fără sfârșit care nu servea nici la dezvoltarea propriu-zisă a științei, nici la buna pregătire a studenților”. Inflația se referea la numărul foarte mare de catedre și institute înființate pe lângă cele patru universități în deceniile interbelice. Drept urmare, legea era însoțită de tabele cu numărul precis de posturi și de catedre aprobate de stat.

Reorganizarea învățământului superior era o piesă în planul regelui Carol al II-lea de a-și consolida puterea și de a scoate studențimea și tineretul, în general, de sub influența mișcărilor politice extremiste, în special legionarismul. Un alt proiect de reorientare a tineretului studențesc a fost Serviciul Social, promovat de sociologul Dimitrie Gusti, prin care toți absolvenții de școli superioare sau speciale erau obligați să presteze un stagiul de muncă culturală de trei până la șase luni. În caz contrar, nu puteau intra în posesia titlurilor academice obținute. Deși ambițios, proiectul a fost suspendat la 13 octombrie 1939, motivul oficial invocat fiind costurile foarte ridicate. Neoficial, se constatare că taberele de muncă ale Serviciului Social deveniseră, în fapt, o pepinieră pentru propaganda legionară, mișcare ce fusese interzisă – la fel ca și celelalte

⁸ *Monitorul Oficial*, nr. 257, din 4 noiembrie 1938.

partide politice – în martie 1938. Imediat, un nou proiect de disciplinare a studențimii este lansat: Frontul Național Studentesc, conceput ca un mecanism de „transformare morală a studentului”. În referatul prezentat Consiliului de Miniștri, Petre Andrei, ministrul Educației Naționale în 1939, accentua „nevoia de a forma un om complet, de a da studentului directive și obiective mai precise, de a-l încadra la locul care i se cuvine în ordinea vieții noastre românești”⁹. Primul articol al *Legii pentru înființarea Frontului Național Studentesc*¹⁰ reitiera miza disciplinară a acestui demers: „Pentru întărirea forțelor sufletești, morale și fizice ale tineretului studentesc român și pentru dezvoltarea disciplinată a activității sale, toți studenții de la Universitățile și școlile de învățământ superior din România vor fi încadrați în Frontul Național Studentesc”, pentru a „dezvolta în membrii săi sentimentul iubirii de patrie și Rege, sentimentul solidarității naționale, puterea de jertfă, deprinderea îndeplinirii datoriei, a punctualității precum și sentimentul onoarei”.

Cealaltă piesă în consolidarea „noului regim” a fost plasarea profesioniștilor intelectuali în fruntea piramidei sociale. De altfel, noua constituție, intrată în vigoare la 28 februarie 1938, prevedea „reprezentarea în Adunarea Deputaților a alegătorilor după felul lor de îndeletnicire”, adică după criteriul profesional. Iar la 8 iunie 1940, cu ocazia aniversării unui deceniu de *Restaurație*, este adoptată prima lege ce își propunea o salarizare unitară a tuturor funcționarilor publici. Astfel, angajații erau divizați în patru grupe, prima fiind rezervată celor care posedau un titlu universitar. Principala problemă căreia Radu Portocală, promotorul actului normativ, urmărea să-i găsească rezolvare era numărul prea mare al funcționarilor publici, cifrat la 408.619 în 1940, adică 2,15% din totalul populației țării, mult peste capacitatea financiară a statului. Portocală spera ca prin pensionările succesive și printr-o raționalizare a serviciilor publice să reușească reducerea numărului funcționarilor publici cu 100.000 în decurs de 10 ani. Acest demers se dorea a fi primul pas în „intelectualizarea cadrelor”, în vreme ce examenul de intrare în rândul funcționarilor publici să devină o selecție a valorilor tineretului universitar, instaurându-se astfel o altfel de „noblețe administrativă, o a doua magistratură”¹¹.

⁹ Arhivele Naționale Istorice Centrale (în continuare ANIC), fond Ministerul Învățământului 1939, dosar 1046/1939, f. 31-33.

¹⁰ *Monitorul Oficial*, nr. 242, din 19 octombrie 1939.

¹¹ „Către acestei noi rosturi ale vieții sociale și naționale chemăm tineretul titrat. Pentru el și pentru un Stat mai înălțat, am creat această nouă valoare socială, a funcției publice culturalizate”. Cf. *Cuvântarea rostită de d-l ministru Radu Portocală înaintea*

„Victoria” tineretului: învățământul superior în timpul statului național-legionar

Amploarea sărbătorilor destinate aniversării unui deceniu de *Restaurație* în iunie 1940 ar putea lăsa impresia că „regimul lui Carol II părea menit să dureze: mai avea trei luni de viață. Legionarii au pus stăpânire pe țară, ca să rămână și să schimbe totul din temelii; istoria le-a îngăduit doar patru luni”¹². Au fost, însă, patru luni în care legionarii au vrut să schimbe radical instituțiile destinate educării tineretului.

Primul pas a fost numirea lui Traian Brăileanu în funcția de ministru al Educației Naționale. Profesor de Sociologie la Universitatea din Cernăuți, Brăileanu a fost apropiat de mișcarea politică a profesorului ieșean A. C. Cuza, în anii 1920. În deceniul următor, însă, devine un fervent susținător al cauzei tineretului „naționalist”, apropiindu-se tot mai mult de mișcarea legionară și devenind chiar membru al Senatului legionar. Cât despre prestația sa științifică, se arăta mai degrabă preocupat de viciul democrației parlamentare, revista întemeiată de el, *Însemnări sociologice*, fiind un organ în care „se făcea mai multă politică legionară decât știință sociologică”¹³. Pentru Brăileanu, doar legionarismul era sistemul de gândire și de acțiune politică prin care se putea ajunge la manifestarea plenară a națiunii române.

Și-a pus în practică politica sa antisemită la 11 octombrie 1940, când evreii au fost excluși din sistemul de învățământ de stat din România¹⁴. Apoi, a eliminat din învățământul superior toate cadrele didactice de peste 65 de ani, după care a emis un decret-lege de interzicere a cumulului și de combatere a șomajului intelectual în sistemul public de educație¹⁵.

O prioritate a legionarilor a fost adaptarea universităților la spiritul noului stat național-legionar, „urmare a relației privilegiate dintre Legiune și mediile studențești”¹⁶. În timpul acestui ministeriat, sunt reînființate vechile asociații studențești interzise prin legea din 1938, iar conducerea

Comisiunilor reunite de legislație civilă, comercială și penală, ale Senatului și Camerei Deputaților (5 iunie 1940), București, Monitorul Oficial și Imprimeriile Statului, 1940, p. 10.

¹² Lucian Boia, *Capcanele istoriei. Elita intelectuală românească între 1930 și 1950*, București, Editura Humanitas, 2011, p. 7.

¹³ Zigu Ornea, *Anii '30. Extrema dreaptă românească*, București, Editura Fundației Culturale Române, 1995, p. 58.

¹⁴ Decretul-lege a fost publicat în *Monitorul Oficial*, nr. 240, din 14 octombrie 1940.

¹⁵ Maria Someșan, *Universitate și politică în deceniile 4-6 ale secolului XX. Episoade și documente*, București, Editura Universității din București, 2004, p. 24-25.

¹⁶ *Ibidem*, p. 178.

universităților și facultăților este încredințată – acolo unde era posibil – unor membri sau apropiați ai mișcării legionare. La București, de pildă, rector este numit Petre P. Panaitescu, istoric legionar, în vreme ce sarcina conducerii Universității din Cluj (în refugiu la Sibiu din 30 august 1940) i-a revenit lui Sextil Pușcariu¹⁷. La Iași, declarat la 8 noiembrie 1940 „oraș al mișcării legionare”, rector a fost numit medicul Virgil Nițulescu.

Chiar și așa, corpul universitar era în mare parte ostil politicilor legionare. Drept urmare, o *Lege pentru adaptarea învățământului superior la structura Statului național-legionar* (un eufemism pentru epurări politice) punea bazele Comisiilor de revizuire a universitarilor, în care un rol important urma să-l joace delatațiunea. La 20 noiembrie 1940, componența Comisiei de revizuire a personalului din învățământul superior¹⁸ a fost definitivată¹⁹. Scopul acestei comisii era de a demara anchete care să stea la baza deciziilor de înlăturare a unor indezirabili din universitate, făcând din „epurarea legionară” cea mai dură acțiune de acest gen din România precomunistă. Sunt „cooptați” și studenții, fiind îndemnați să denunțe caracterele imorale din cetatea universitară. În ședința Comisiei de revizuire pentru universități din 25 noiembrie 1940 se menționează explicit motivul urgentării acestor lucrări: „amenințarea studenților de a nu mai veni la cursuri, ceea ce impunea forurilor superioare îndatorirea de a le acorda o satisfacție”²⁰. Legionarii nu se vor mulțumi doar cu atât, apelând și la asasinat (cum a fost cazul lui Nicolae Iorga), ca formă de răzbunare a morții Căpitanului Corneliu Zelea-Codreanu.

Rezultatul acestui tip de „revizuire” a personalului din învățământ a dat naștere unui haos generalizat, în care „elevii dictau profesorilor. Chiar d-l Traian Brăileanu, fostul Ministru al Educației Naționale, a lansat cuvântul de ordine: *profesorii trebuie reeducați de propriii lor elevi*”²¹. Din

¹⁷ Lucian Boia, *op. cit.*, p. 160.

¹⁸ Vezi *Decretul-lege pentru adaptarea învățământului superior la structura Statului Național-Legionar*, publicat în *Monitorul Oficial*, nr. 257, din 2 noiembrie 1940. Conform acestui decret-lege, comisia urma să cerceteze legalitatea numirii în învățământ, activitatea științifică și didactică, activitatea publică și ținuta morală.

¹⁹ Pentru universități această comisie era prezidată de către Petre P. Panaitescu, rectorul Universității din București. Comisia era subdivizată pe facultăți astfel: pentru facultățile de Drept, anchetele erau conduse de Vintilă Dongoroz și Nicolae Corodeanu; la Litere: P. P. Panaitescu și Dimitrie Găzdariu; la Științe: Dan Rădulescu și Petre Sergescu; la Medicină: Virgil Nițulescu și Petre Tomescu; la Medicină veterinară: Gh. Nichita; la Farmacie: Alex. Ionescu-Matiu; la Teologie: Iacob Lazăr; vezi *Monitorul Oficial*, nr. 274, din 20 noiembrie 1940.

²⁰ *Pe marginea prăpastiei 21-23 ianuarie 1941*, vol. II, *Guvernarea național-legionară*, București, [f.e.], 1942, p. 91.

²¹ *Ibidem*, p. 89.

studiul statistic realizat de Maria Someșan referitor la aceste epurări rezultă că au fost eliminate 111 cadre didactice din cele 513 cazuri investigate. Eliminate, însă, efectiv din considerente politice sau ideologice ar fi fost numai 25 de persoane. În unele cazuri, cum a fost Facultatea de Drept din Iași, numărul celor propuși spre „revizuire” a fost atât de mare (12 persoane din 32), încât buna funcționare a instituției era pusă în pericol²². Legionarii, însă, vor fi înlăturați de la putere după rebeliunea din 21-23 ianuarie 1941, iar Ion Antonescu urma să pună în aplicare propria viziune asupra educației.

Învățământul superior în degradingoladă

Situația geopolitică din Europa anului 1940 s-a răsfrânt și asupra comunității academice. Victoriile Germaniei naziste din 1939 și 1940, alături de expansiunea Uniunii Sovietice în virtutea pactului Ribentrop-Molotov din august 1939 confereau o imagine pozitivă ideii de universitate etatizată, pusă în slujba totalitarismului. În țările ocupate de naziști sau de sovietici, învățământul superior este desființat, iar o represiune fără precedent este dezlănțuită împotriva reprezentanților comunității academice. Libertatea academică era, astfel, anihilată²³.

În cazul României, pierderile teritoriale din vara anului 1940 erau puse și pe seama sistemului educațional, preluat după modelul francez, care stimulase mai degrabă apetența tineretului spre „boierire” decât spre „munca constructivă”. Încă din septembrie 1940, în „directivele generale pentru organizarea și îndrumarea învățământului în școala românească”, Ion Antonescu reproșa acesteia că „nu și-a atins scopul”. Principala meteahnă ar fi fost adoptarea modelului intelectualist francez de către toți reformatorii școlii, motiv pentru care educația nu a reușit să acopere necesitățile statului român. Tocmai de aceea, școala trebuia să plece de la „baza structurală românească, care este țaranul” și să urmărească o „idee: școala realităților românești, școala țaranului, școala meseriașului”. Această tendință spre dezvoltarea laturii pragmatice a educației la Ion Antonescu își găsea explicația în realitățile economice. În viziunea sa, economia românească era lipsită de afluența românilor, a căror lipsă de apetență spre astfel de ocupații părea a fi cauzată de anumite cutume:

²² Maria Someșan, *op. cit.*, p. 201-203.

²³ Notker Hammerstein, „Epilogue: Universities and War in the 20th Century”, în Walter Rüegg (ed.), *A History of the University in Europe*, vol. III, *Universities in the 19th and early 20th Centuries (1800-1945)*, Cambridge, Cambridge University Press, 2004, p. 651-667.

Nu vom avea industrie românească și agricultură adevărată dacă școala românească – în loc să ne dea meseriași și agricultori – ne dă numai funcționari. Și nu vom putea scoate elementele străine din viața practică și economică românească, dacă românii vor continua să alerge după slujbe și onoruri, în loc să se pregătească pentru modestul și sănătosul rol al producției și circulației bunurilor românești.

Cât despre învățământul universitar, acesta trebuia să fie „un adevărat for de îndrumare și amvon de credință și mândrie românească”²⁴.

Din cauza pierderilor teritoriale, instituțiile de învățământ superior din Cluj, Cernăuți și Chișinău au fost relocalate în toamna anului 1940. Astfel, Universitatea din Cluj se mută „în refugiu” la Sibiu, cu excepția Facultății de Științe, care va fi mutată la Timișoara, unde din 1920 funcționa Politehnica. Tot în capitala Banatului vor ajunge Academia de Studii Agronomice și Academia de Muzică, în vreme ce Academia de Înalte Studii Comerciale și Industriale va fi găzduită de Brașov. Universitatea din Cernăuți va fi desființată, iar profesorii acestor facultăți vor fi încadrați în mare parte în facultățile Universității din București. Un caz aparte a fost crearea unei Facultăți de Teologie la Suceava, prin contopirea instituțiilor omoloage din Cernăuți și Chișinău²⁵, sub tutela Universității Mihăilene din Iași²⁶. În 1941, după eliberarea Basarabiei și a Bucovinei de Nord, geografia învățământului superior se modifică iarăși. Este mutată la Cernăuți Facultatea de Teologie a Universității din Iași. Tot aici este mutată și Politehnica din Iași, dar se renunță la reînființarea Universității din localitate.

Abia din anul academic 1941/42 sistemul educației superioare își recapătă cadența. Un prim pas a fost cel al stabilirii cifrei de școlarizare

²⁴ ANIC, fond Președinția Consiliului de Miniștri 1925-1958, dosar 2945/1940, f. 81-85.

²⁵ Profesorii și studenții din Iași, nemulțumiți de varianta relocării la Suceava, au început în 1942 o campanie de denigrare a studenților și a profesorilor de la Cernăuți-Suceava, cu scopul de a obține desființarea acestei facultăți și mutarea la Iași a învățământului teologic. După efectuarea unei anchete de „constatare a stării de spirit a studenților Facultății de Teologie din Cernăuți”, rezultatele au dat câștig de cauză cernăuțenilor. Astfel, comisia de anchetă a constatat că nici înainte și nici după începerea anchetei „n-au avut loc manifestări, frământări politice, nici ședințe de cuib, în rândurile studenților Facultății de Teologie din Cernăuți” (Arhiva Consiliului Național pentru Studierea Arhivei Securității (în continuare ACNSAS), fond Documentar, dosar 13025, vol. 14, f. 239).

²⁶ Vezi Adrian Vițalariu, Marian Hariuc, „Practici administrative și mize academice. Universitatea din Iași și problema Facultății de Teologie în anul 1941”, în *Analele Științifice ale Universității „Al. I. Cuza” Iași. Seria Istorie*, tom LVI-LVIII, 2010-2012, p. 347-358.

pentru anul I de studii, o practică devenită curentă încă din 1935, ca mecanism de a limita numărul de studenți. Astfel, Ministerul Culturii Naționale și al Cultelor își va asuma propunerea Consiliului Interuniversitar din 16 septembrie 1941, stabilind un număr maxim de 7.270 de studenți ce puteau fi înmatriculați în anul I de studii. Pentru anumite facultăți, cifra de școlarizare prevedea și o repartizare a studenților anului I în funcție de gen. Astfel, persoanele de sex feminin aveau dreptul să se înscrie doar la opt facultăți/secții, proporția lor variind între 5% și 50%.

Cifra maximă de școlarizare în învățământul superior 1941/42 anul I de studii								
Nr. crt.	Instituția	București	Iași	Sibiu	Timișoara	Cernăuți	Brașov	Total specializare
1	Teologie	60	–	–	–	60	–	120
2	Drept	700	400	300	–	–	–	1400
3	Litere	400	250	240	–	–	–	890
4	Științe	310	290	–	220	–	–	820
5	Medicină	360	160	280	–	–	–	800
6	Med. Vet.	110	–	–	–	–	–	110
7	Farmacie	400	–	–	–	–	–	400
8	Politehnica	610	–	–	210	400	–	1220
9	Ac. Comerciale	600	–	–	–	–	150	750
10	Ac. Muzică	440	–	–	100	–	–	540
11	Ac. Arte Frumoase	150	70	–	–	–	–	220
12	Total centru universitar	4140	1170	820	530	460	150	7270

Sursa: Serviciul Municipal al Arhivelor Naționale București (SMANB), fond Universitatea București. Rectorat, dosar 35/1941, f. 189.

Viziunea lui Ion Antonescu asupra educației

Ion Antonescu a părut profund nemulțumit de atitudinea defetistă a corpului universitar în timpul guvernării național-legionare, acuzându-l că a ratat o bună oportunitate de a-și demonstra spiritul de castă superioară. Din acest motiv, Ion Antonescu a înființat o comisie de anchetă, care să analizeze lucrările *Comisiei de revizuire a profesorilor universitari* inițiată de legionari. Raportorii subliniau că lucrările acestei comisii de epurație „vor constitui un interesant capitol în istoria învățământului nostru superior. El va caracteriza o mentalitate și o epocă”. Iar rezoluția

lui Ion Antonescu, din 18 mai 1941, de pe acest raport denunța tocmai lipsa de solidaritate a corpului academic:

Este rușinos și tragic. Rușinos că s-au găsit profesori universitari și un ministru, universitar și el, să conceapă sau să se preteze la astfel de infamii. Și este tragic că corpul universitar nu a reacționat cum trebuia și pe loc la aceste infamii. Dacă eram universitar nu aș fi acceptat să mă prezint în fața unei astfel de instrucții odioase sau, dacă mă duceam, mă transformam în acuzator. Este în special dureros că s-a găsit o comisie de universitari care să se preteze la astfel de anchete. Este evident că în Universitate trebuie o purificare, trebuie o reparare a trecutului, trebuie înlăturat tot ce a pătruns ilegal și tot ce dăunează²⁷.

Generalul Radu Rosetti a fost numit să preia frâiele educației. Apelul la un militar se justifica prin dorința lui Ion Antonescu de a pedepsi studențimea pentru atitudinea de frondă din timpul rebeliunii legionare. Se deschid procese penale, iar studenții legionari achitați sunt trimiși pe front. Radu Rosetti apelează la „declarații pe cuvânt de onoare” ale studenților pentru a depista participanții la rebeliune. La scurt timp, însă, va renunța la această vânătoare, Conducătorul Statului fiind interesat să monitorizeze „starea de spirit” a tinerilor. Arhivele universitare, ale Ministerului Culturii Naționale și ale instituțiilor de forță abundă în astfel de „buletine informative” în care sunt prezentate și cele mai mici gesturi de frondă față de puterea antonesciană²⁸.

Concomitent, se înființează un Subsecretariat de Stat pentru educația extrașcolară și premilitară a tineretului, la 15 februarie 1941. Câteva luni mai târziu, la 4 octombrie 1941, *Legea pentru organizarea educației tineretului român* intră în vigoare, având drept scop să facă din tineri „oameni sănătoși la corp și suflet, senini și echilibrați sufletește, cu inițiativă la fapte, buni cetățeni români și capabili de năzuințe morale superioare în orice situație s-ar găsi”. Sarcina revenea corpului didactic, care trebuia să supervizeze activitatea tineretului atât în școală, cât și în societate, profesorul și părintele devenind responsabili, „fiecare în parte și în mod solidar, de pregătirea educativă și de orientarea în viață dată tineretului”. Dincolo de simpla instrucție prin care elevii erau organizați generic în „clasa școlară”, ce trebuia să urmărească „ceea ce vorbește și arată profesorul”, legea își propunea educarea tineretului, prea multă vreme lăsat pradă unor experimente bune, dar conduse de amatori (cum

²⁷ *Pe marginea prăpastiei...*, p. 101-102.

²⁸ Maria Someșan, *op. cit.*, p. 215-228.

ar fi fost Straja Țării), pe de o parte, ori unor experimente radicale, motivate ideologic (Frățiile de Cruce, prin care legionarii ar fi reușit să racoleze circa 9.500 de membri din școlile secundare), pe de altă parte. Un reproș era adresat și familiilor care își neglijau copiii, atitudine care a înlesnit opera interesată a demagogilor. Or, comunitățile educative propuse de această lege urmăreau să instituie un nou sistem de persuasiune și cointeresare a tineretului liceal și universitar, prin „cultivarea sentimentelor și a deprinderilor de activitate practică”. Cât despre oportunitatea unei astfel de legi, „Neamul și Statul Român sunt pe panta urcușului. În jurul Conducătorului Statului se conturează un nimb de glorie în trăsături din ce în ce mai precise”, iar noua reformă „social-națională” trebuia să înceapă cu „reformarea omului, al cărui prim capitol îl constituie organizarea educației tineretului”²⁹.

Dezbaterile asupra proiectului de reformă a educației superioare

Repudierea totală a sistemului de educație din România Mare urmărea două obiective imediate. În primul rând, justifica retorica anti-democratică a lui Ion Antonescu, o tactică ce fusese de altfel folosită atât în timpul dictaturii regale, cât și în timpul statului național-legionar. În subsidiar, această strategie reprezenta și o încercare de a recâștiga simpatia și chiar adeziunea tineretului în jurul proiectului politic al Conducătorului Statului, în care meritul și competența urmau a fi principalele criterii de promovare socială.

Enric Otetelișanu, numit subsecretar de stat la Ministerul Culturii Naționale după rebeliunea legionară, repudia caracterul intelectualist al școlii „vechi” – și în special al universității –, care a dat naștere unei „pletore de desrădăcinați”, formată din tineri cu diplome „care le dă dreptul să ocupe un post de conducere, pe când aptitudinile lor nu corespund acestor pretenții”. De altfel, posesorii unor diplome superioare inutile ar fi format masa nemulțumiților din care agitatorii politici au reușit să își recruteze partizanii. Se impunea deci reorientarea tineretului spre învățământul aplicat, căci „în statul românesc, care se elaborează acum, munca, oricare ar fi ea, va fi prețuită și răsplătită. [...] Vom tinde spre nivelarea straturilor sociale, ridicând pe cele de jos și nu coborând pe cele de sus”³⁰.

²⁹ Vezi *Monitorul Oficial*, nr. 235, din 4 octombrie 1941.

³⁰ Enric Otetelișanu, „Școala în împrejurările de azi”, în *Școala românească. Buletin Oficial al Ministerului Culturii Naționale și al Cultelor*, an I, nr. 1, aprilie-mai 1941, p. 11.

Prima întâlnire de lucru pe marginea reformei învățământului superior a avut loc la 27 martie 1941, ședință în care s-au stabilit cele mai importante aspecte pe care noua lege trebuia să le lămurească: recrutarea cadrelor didactice și raționalizarea și selecționarea catedrelor, acțiuni ce trebuiau să urmărească „interesul învățământului superior și situația bugetară a țării”. Din acest motiv, aspectul ce necesita o clarificare în contextul atacurilor la care fusese supusă universitatea între 1938 și 1941 era autonomia universitară, la care se adăuga procesul de stabilire a criteriilor care vor duce la diferențierea instituțiilor de învățământ superior de cele de învățământ special, la stabilirea duratei studiilor de licență și doctorat și, nu în ultimul rând, la fundamentarea nivelului taxelor universitare³¹. Președintele Comisiei însărcinată cu redactarea acestui proiect de lege a fost Alexandru Otetelișanu, rectorul Universității din București, care atrăgea atenția asupra faptului că proiectul nu este decât o „operă de unificare” și de „adaptare la principiile și directivele ce ne-au fost date”. Cât despre studențime, legea proiectată asigura „toată solitudinea pentru a se consacra muncii dezinteresate și formării idealului moral, creștin și național”³².

Proiectul astfel formulat încerca să găsească rezolvare anumitor prevederi impuse de ministrul Radu Rosetti și de Ion Antonescu. Un astfel de exemplu a fost propunerea ca toți membrii corpului didactic din învățământul superior să își înceapă cariera „printr-o adâncire vremelnică în mediul rural”, stagiul ce le-ar permite aprofundarea problemelor societății³³.

În cele din urmă, la această prevedere se va renunța odată cu numirea unui nou ministru al Culturii Naționale, în persoana lui Ion Petrovici, „ministrul filosof” – după cum îl numea sardonice Onisifor Ghibu. Petrovici mai ocupase portofoliul Educației în 1926-1927 (guvernul Alexandru Averescu) și în perioada decembrie 1937 – februarie 1938 (guvernul Goga-Cuza). Din cauza periplului său politic sinuos (conservator, Partidul Poporului, național-țărănist, în fine membru al Partidului Naționalist Creștin), își va căpăta „renumele” de „aviator politic”. La 5 decembrie 1941, data instalării sale în funcția de ministru al Culturii Naționale și al Cultelor, Ion Petrovici preciza că a acționat asemeni unui „ostaș care a primit ordinul de mobilizare într-un moment dificil pentru evoluția

³¹ ANIC, fond Ministerul Culturii Naționale și al Cultelor 1941, dosar 1057a/1941, f. 1-4; SMANB, fond Universitatea București. Rectorat, dosar 12/1934, *passim*.

³² *Ante-proiect de lege pentru Organizarea și funcționarea învățământului superior și a școlilor speciale superioare*, București, Imprimeria Centrală, 1941, p. 16.

³³ Radu Rosetti, „Directive pentru reorganizarea școlilor”, în *Școala românească*, an I, nr. 1, aprilie-mai 1941, p. 6.

școlii”. Își propunea să simplifice „potopul de decrete-legi” din sistemul educațional și să reproiecteze educația civică a tineretului: „Sunt convins că deficiențele morale sunt în strânsă legătură cu nivelul învățământului, care trebuie să fie coordonat, oferind tineretului o concepție idealistă și sănătoasă despre viață”³⁴.

După creionarea proiectului de lege, mareșalul Ion Antonescu îi cerea ministrului Ion Petrovici, la 3 martie 1942, „ca această lege să fie văzută de toți profesorii noștri universitari din Guvern”, având în vedere că era vorba despre un proiect de lege „de care depinde valoarea Statutului întreg. De aceea, trebuie să avem toată atenția pentru această lege, pentru ca nu cumva să facem erori”³⁵.

Prima consfătuire pe marginea proiectului de lege a avut loc la București, cu delegația studenților de la instituțiile din capitală, la 13 martie 1942, ședința fiind prezidată de mareșalul Ion Antonescu. Discuțiile au fost acaparate de cei doi Antonești, părănd că studenții au fost chemați mai degrabă să aprobe proiectul, decât să își prezinte punctul lor de vedere.

Primul principiu adus în discuție a fost cel al introducerii prognozei populației studențești pe o perioadă de 10 ani, „căci altfel mergem în derivă, cum am mers cu doctorii, cu veterinarii și cu alte elemente, cu care trebuia să încadrăm organismul funcțional al Statului”. Tocmai din acest motiv, Ion Antonescu dorea un plan care să elimine problema „proletariatului intelectual”: „Nu avem cadre agronomice, medicale, veterinare, tehnice, pentru că cei care au dirijat Statul în trecut n-au făcut o politică de dirijare în această materie, ci au lăsat ca instituțiile să meargă în derivă. Au venit la Drept câți au vrut, la Matematică, la Farmacie etc.”, motiv pentru care România ar fi avut în 1942 un deficit de 6.000 de medici³⁶:

În ultimii 10-20 de ani nimeni nu s-a gândit care va fi structura organică a Statului de mâine. Înainte de a face România Mare, nimeni nu s-a gândit: facem România Mare, dar cu ce încadrăm nevoile de administrare și de conducere a acestei Românie Mari?

Ion Petrovici îi reamintea mareșalului faptul că statul român, care nu are un sistem economic dirijist, nu poate „garanta absolvenților plasament”, replica mareșalului fiind că această stare de lucruri „nu este ceva fix”³⁷.

³⁴ Ion Petrovici, „Idei călăuzitoare”, în *Școala românească*, an I, nr. 6, decembrie 1941, p. 3-4.

³⁵ *Stenogramele ședințelor Consiliului de Miniștri*, vol. VI, editori Marcel-Dumitru Ciucă, Maria Ignat, București, Editura Mica Valahie, 2002, p. 234.

³⁶ ACNSAS, fond Documentar, dosar 13025, vol. 14, f. 8-9.

³⁷ *Ibidem*, f. 11.

Un alt element era introducerea vârstei maxime de înscriere la facultate de 24 de ani, cu excepția celor care urmaseră deja o altă facultate. Criteriul vârstei era conceput ca un sistem de selectare al realelor valori. Cât despre originea etnică a studenților, ei trebuiau să fie în primul rând români:

Lipsa de cadre ne-a dus la prăbușirea granițelor din 1940. În niciun domeniu n-am avut cadre românești, pentru că elementele noastre naționale au fost înlăturate și înlocuite cu străini. Nu s-ar fi petrecut acest proces dezastruos sub ochii noștri, dacă am fi avut cadre bine pregătite în toate domeniile de activitate³⁸.

Un ultim aspect era cel referitor la taxele universitare, care fuseseră motiv de nemulțumire a studențimii de-a lungul celor două decenii interbelice. În 1942, taxele universitare variaua între 3.000 lei (Teologie) și 6.000 de lei (Medicină umană, Științe sau Arhitectură), la care se mai adăuga taxa de 100 de lei pentru fiecare examen. Mareșalul Antonescu ar fi vrut impunerea unui quantum al taxelor universitare proporțional cu veniturile familiei studentului. Prin acest sistem, Mihai Antonescu întrezărea posibilitatea atragerii de fonduri suplimentare de la „plutocrați”, alocând totodată și un număr suficient de locuri pentru studenții săraci³⁹.

De cealaltă parte, reprezentanții studenților erau interesați să schimbe percepția publică asupra studentului, privit prea adeseori drept un „pom-nagi” sau un „lest pe capul statului”. Dimpotrivă, investiția în student a statului ar fi trebuit privită ca „un avans” acordat elitei de mâine, care are obligația de a-l returna. Or, tocmai pentru a dezvolta acest sentiment de responsabilitate și de mândrie, reprezentanții studenților propuneau introducerea uniformei (sau cel puțin a șepcii), ca element esențial în reconstruirea vieții studențești.

Acesta ar fi un mijloc de control, al fiecărui student, făcându-se poliție chiar între studenți, fiecare fiind obligat în felul acesta să-și respecte uniforma, și creându-se, la început superficial, o tradiție a vieții studențești și a conștiinței de student⁴⁰.

Cea de-a doua întâlnire a avut loc în 28 martie 1942, ședința fiind prezidată de vicepremierul Mihai Antonescu, la care au participat rectorii

³⁸ *Ibidem*, f. 16.

³⁹ *Ibidem*, f. 52.

⁴⁰ *Ibidem*, f. 66.

și decanii instituțiilor de învățământ din țară. Discuțiile au fost, de multe ori, în contradictoriu, principala preocupare fiind cea referitoare la mecanismele de cooptare a cadrelor didactice.

Mihai Antonescu considera că proiectul lui Ion Petrovici restabilirea prestigiului universitar, grav încălcat prin reforma din 1938, care anulase principiul autonomiei universitare. Totuși, având în vedere cheltuielile militare ale României, prevederile legii în domeniul dezvoltării învățământului superior trebuiau privite ca o „încadrare principială a învățământului, ci nu de trecere în buget imediat”⁴¹.

S-a discutat și aici despre introducerea principiului planificării învățământului național prin „colaborarea organizată” dintre Guvern și Universitate, prin care cifra de școlarizare urma a fi stabilită în funcție de necesitățile guvernului⁴². Mihai Antonescu preciza:

În practica guvernamentală mi-am dat seama că sunt anumite sectoare în care avem un număr mai mare de titrați decât este nevoie și sunt altele în care numărul este cu totul insuficient. Aceasta ne obligă dintr-odată, oricât am vrea noi să lăsăm învățământul pe bazele liberale ale vocației și atracției fiecăruia spre specializarea pe care o dorește, ca să mergem la o reglementare și la o dozare a diferitelor sectoare ale învățământului, ținând seama de nevoile naționale. Pe de altă parte, cred că este potrivit să sporim prin toate mijloacele legătura dintre Guvern și Universitate și în interesul titraților și al Universității însăși și în interesul practicii administrative⁴³.

Reproșurile aduse acestui proiect de lege erau legate de spiritul universalist al legii, care își propunea să reglementeze întreg învățământul superior: teoretic, practic sau vocațional. Ion N. Fințescu, decanul Facultății de Drept din București, atrăgea atenția că principiile enunțate în această lege nu pot fi universale, din moment ce „Universitatea urmărește un ideal de cercetări științifice”, în timp ce Academiiile de Comerț au „scopuri practice”, de pildă. „Cred că este singura lege din lume, unde laolaltă se reglementează corpuri și instituții care urmăresc scopuri diferite.” Nu de aceeași părere era Mihai Antonescu:

⁴¹ ANIC, fond Președinția Consiliului de Miniștri 103, dosar 43/1942, f. 4, 5.

⁴² Un ordin al ministrului Culturii Naționale privitor la „plasarea titraților în diferite funcțiuni” cerea instituțiilor statului să precizeze numărul de licențiați sau doctori de care au nevoie, în scopul reorganizării învățământului universitar. Un alt ordin cerea instituțiilor de învățământ superior să comunice numărul de studenți ce pot fi primiți în anul I, „socotind că s-ar da Facultății sume suficiente pentru a pune laboratorii (clinicele, seminariile) în putința de a funcționa în condiții mulțumitoare” (*Școala românească*, an I, nr. 2, iunie-august 1941, p. 180-181).

⁴³ ANIC, fond Președinția Consiliului de Miniștri 103, dosar 43/1942, f. 6.

Trebuie ca acest învățământ superior și instituțiile care sunt asimilate prin legi speciale sau altfel să-i stabilească o poziție față de universitate însăși, adică printr-o lege de cadru să se precizeze geometric rostul în Stat și nevoile în Stat ale fiecărei instituții de învățământ superior. Din acest punct de vedere era necesar ca să se facă o lege de cadru general.

Ion Petrovici susținea la rândul-i spiritul de sinteză al legii: „Sunt dispoziții comune, care se referă la toate școlile, și sunt apoi capitole care privesc nota diferențială a fiecărei școli. Prin urmare, domnule Fințescu, nu sunt înglobate câtuși de puțin”⁴⁴.

În continuarea acestei polemici, Mihai Antonescu atrăgea atenția asupra inflației de instituții de învățământ superior, ale căror finalități se suprapuneau, ceea ce „împiedică progresul în foarte multe domenii ale Statului nostru și în formarea elitelor”. Or, din această „prolixitate a scopurilor” sau „incapacitate de specializare și deci incapacitate funcțională de selecție” rezultă un învățământ superior inflaționist, creator doar de diplome⁴⁵. Mai mult, Mihai Antonescu condamna lipsa unui spirit pragmatic în rândul românilor, „incapacitatea noastră de a trăi realist”, motiv pentru care învățământul practic este desconsiderat. Astfel, învățământul superior comercial era evitat de tineret, tocmai din această desconsiderare tradițională a comerțului, perceput ca fiind ceva „josnic”:

Trebuie să trăim pe pământ. Statul nu este o abstracție, este o realitate socială și economică. Statul acesta trebuie organizat prin Universitate. Cine vreți să organizeze, dacă nu Universitatea? Noi avem deja prin deformația noastră latină congenitală, o înclinație spre abstracțiuni, și învățământului nostru, care a fost luat după cel francez, i-am dat aceeași diversitate de așezare, pe bază de abstracțiuni. Dar în Franța abstracțiunea era un instrument politic de dominație spirituală a continentului. Sperăm noi la acest lucru? Învățământul nostru vrem să-l facem instrument de dominație imperialistă? Spiritul nostru este astăzi într-o formă și are o biologie care să-l fi ridicat pe trepte atât de înalte încât să-l considerați ca un instrument de dominație internațională?⁴⁶ – conchidea retoric Mihai Antonescu.

Tot el solicita să se introducă în lege o dispoziție prin care profesorul să fie „obligat să se ocupe de patronarea vieții studentului și [a] rostului său profesional, până la ieșirea din universitate”, și să fie creată o „legătură mai strânsă între profesori și studenți” prin intermediul oficiilor

⁴⁴ *Ibidem*, f. 10-11, 14.

⁴⁵ *Ibidem*, f. 17.

⁴⁶ *Ibidem*, f. 33.

universitare. Cât despre căminele și cantinele studențești, acestea ar trebuit transformate în fundații, în care să intre ca membri profesorii și foștii studenți ai facultății respective, în scopul consolidării sentimentului de comunitate academică⁴⁷. Oarecum ironic, deși proiectul de lege era prezentat ca mecanism de reinstaurare a autonomiei universitare, ședința s-a încheiat cu impunerea punctului de vedere al guvernului.

Principiile legii învățământului superior din 1942

La 23 martie 1942, noua lege era publicată în *Monitorul Oficial*. Ion Petrovici prezenta legea drept un instrument de a pune capăt „babiloniei” legislative ce guvernase învățământul superior, motiv pentru care o completă resetare a întregului sistem devenise imperios necesară. Legea restabilea autonomia universitară „controlată”, fără a reduce „rolul puterii executive la un birou de înregistrare”. În scopul unei mai bune recrutări a corpului didactic, pe lângă practica concursului se reinstituia sistemul „chemării” la catedră (prin transfer sau prin „chemare largă”), procedură ce fusese suprimată prin legea din 1938. În schimb, se reconfirma obligativitatea ca personalul didactic universitar să „locuiască efectiv” în orașul în care își desfășoară activitatea. De altfel, această prevedere era o mai veche doleanță a universităților din provincie ce devenise literă de lege abia în 1937⁴⁸.

În privința studenților, admiterea se realiza pe baza diplomei de bacalaureat și a unui examen, iar „înscrierea studenților mai vârstnici de

⁴⁷ *Ibidem*, f. 77-78.

⁴⁸ În 1928 s-a discutat la Senat un astfel de proiect de lege cu privire la domiciliul profesorilor universitari. Fiind asimilați funcționarilor publici, proiectul din 1928 încerca o armonizare a legilor universitare cu prevederile legii cumulului și a legii statutului funcționarului public, care stipulau că funcționarul public era dator „să locuiască în localitatea unde are reședința funcțiunii”. „Problema profesorilor din vagoanele restaurant” (Emil Racoviță) a rămas, totuși, nerezolvată, cele mai afectate de acest fenomen al „profesorului ambulant” (Florian Ștefănescu-Goangă) fiind universitățile de provincie (vezi *Monitorul Oficial. Dezbateri parlamentare. Senat*, nr. 55, din 6 iulie 1928). În cele din urmă, Florian Ștefănescu-Goangă reușește să introducă obligativitatea domiciliului prin *Legea pentru completarea unor dispoziții din legea învățământului universitar* (*Monitorul Oficial*, nr. 69, din 24 martie 1937), care stipula că profesorii „sunt obligați să-și aibă domiciliul efectiv în localitatea unde au catedre și nu pot să locuiască permanent în timpul anului școlar în altă localitate”. Teoretic, profesorii care nu-și stabileau domiciliul în orașul în care își desfășurau activitatea didactică erau considerați „demisionați”. Un ordin al ministrului Radu Rosetti, din vara anului 1941, reamintea instituțiilor de învățământ superior de caracterul obligatoriu al acestei măsuri, semn că existau în continuare deficiențe în această privință (*Școala românească*, an I, nr. 2, iunie-august 1941, p. 181).

24 de ani se face numai cu aprobarea Consiliului profesoral”, candidatul fiind obligat să își motiveze întârzierea. Erau exceptați cei care urmau cursurile unei a doua facultăți, cei care urmăreau să promoveze în funcții la stat și studenții doctoranzi. Nepromovarea examenelor unui an de studiu în maximum doi ani calendaristici conducea la exmatricularea studentului, ceea ce făcea din examene un mecanism de selecționare a studenților în timpul studiilor. În privința taxelor universitare, acestea erau individualizate „după impozitele plătite de părinții studentului, fără a se putea coborî sub un prag minimal”, eliminându-se astfel principiul egalității accesului la educație.

La fel ca și legea de „raționalizare” a învățământului superior din 1938, și această lege își propunea reglementarea unitară a educației superioare, căreia i se trasa ca scop principal pregătirea „elitelor prin orientarea teoretică a viitorilor profesioniști și [prin] formarea oamenilor de știință”. Simultan, educația superioară trebuia să „promoveze și să răspândească știința, tehnica și arta”. Astfel, categoriile învățământului superior erau universitățile, politehnicile, academiile economice și școlile superioare speciale (de arhivistică, arte și de educație fizică).

Faptul că instituțiile de învățământ superior teoretic, practic și vocațional erau puse pe picior de egalitate reprezenta o lovitură indirectă dată atitudinii condescendente a universităților. Vintilă Mihăilescu, director al Direcției Învățământului Superior din cadrul Ministerului Culturii Naționale și Cultelor, atrăgea atenția asupra faptului că prestigiul nu trebuie să decurgă din apelul la tradiție:

Bunul nume și adevărata importanță a instituțiilor rezultă din atenta și cinstita recrutare a personalului didactic de adevărată elită, din eforturile înzestrării cu cele mai bune mijloace de pregătire a studenților și, mai ales, din ambiția generoasă de a transforma instituțiile respective în cele mai pure focare de pregătire și de educație a tineretului conducător de mâine⁴⁹.

Cât despre misiunea fiecărei instituții, universitățile trebuiau să asigure pregătirea teoretică și progresul științei, politehnicile aveau scopul de a asigura pregătirea tehnică pe baze științifice și progresul tehnic, în vreme ce academiile de înalte studii industriale și comerciale asigurau „pregătirea, pe baze științifice, a cadrelor vieții economice și comerciale; promovarea studiului practicii economice și comerciale”. Legea muta facultățile de Agronomie de sub umbrela universităților în cadrul politehnicilor. Scopul

⁴⁹ Vintilă Mihăilescu, „Inovațiile legii de organizare a învățământului superior”, în *Școala românească*, an II, nr. 7, octombrie 1942, p. 27.

era acela de a transforma universitățile în instituții de învățământ teoretic, o polemică interesantă fiind cea referitoare la poziția Medicinii în ierarhia studiilor academice. În privința titlurilor acordate, universitățile și academiile de studii comerciale acordau doar diplome de licență și doctorat, în vreme ce politehnicile eliberau diplome de inginer și doctor inginer sau diplome de arhitect⁵⁰.

Deși legea învățământului superior acorda o importanță majoră principiului autonomiei universitare, trebuie reamintit faptul că această reformă a fost realizată în vremuri de război. Astfel, multe dintre prevederi au rămas mai degrabă literă de lege decât realitate. Cum acest mediu era de principiu ostil puterilor dictatoriale, au apărut numeroase voci care contestau oportunitatea unei asemenea legi ale cărei stipulații erau în multe privințe radicale. În același timp, însă, unele instituții au văzut în politica educațională a lui Antonescu o oportunitate de a-și dezvolta oferta, mai ales că mareșalul cerea insistent formarea de specialiști necesari efortului de război, cum erau medicii sau farmaciștii.

Proiecte de dezvoltare a infrastructurii universitare

La începutul anului 1942, un Memoriu al Universității Mihăilene din Iași, semnat de rectorul Mihai David, ajungea la ministrul Culturii Naționale, Ion Petrovici. Prin acesta, ieșenii solicitau: reînființarea facultății de Farmacie la Iași⁵¹, reînființarea Facultății de Teologie la Chișinău⁵² și înființarea Facultății de Medicină veterinară⁵³. La 3 martie 1942, memoriul privitor la reînființarea învățământului farmaceutic este prezentat în ședința Consiliului de Miniștri. Un prim argument era unul de ordin „sentimental” (după expresia ministrului Ion Petrovici) în contextul în care Universitatea din Iași „chiar de curând a fost despuiată”, Teologia și Politehnica fiind mutate la Cernăuți.

⁵⁰ Vezi textul integral al *Decretului-lege relativ la organizarea învățământului superior* în *Monitorul Oficial*, nr. 118, din 23 mai 1942. Din cauza unor omisiuni sau chiar modificări ale legii, forma revizuită a legii va fi publicată în *Monitorul Oficial*, nr. 274, din 23 noiembrie 1943.

⁵¹ „Unul dintre motivele principale, hotărâtor chiar pentru atașarea învățământului farmaceutic la Facultatea de Farmacie din București, a fost procentul mare de evrei ce urmau Farmacia. Astăzi acest motiv a dispărut complet” (ACNSAS, fond Documentar, dosar 013025, vol. 14, f. 247).

⁵² „Învățământul teologic nu poate fi comprimat astăzi, când ducem un război pentru cruce și avem nevoie de recreștinarea Moldovenilor din Transnistria” (vezi *Ibidem*, f. 247/v.).

⁵³ O facultate „absolut necesară pentru părțile răsăritene ale țării” (vezi *Ibidem*, f. 247/v.).

Câți farmaciști existau în România? Conform dr. Petre Tomescu, profesor la Facultatea de Farmacie din București și ministru al Muncii, Sănătății și Ocrotirilor Sociale în guvernul Ion Antonescu, ar fi fost 1.910 farmaciști români, dintre care 500 erau proprietari sau concesionari, ceea ce însemna că exista un cadru disponibil de 1.410. „I-am invitat la un concurs, care s-a încheiat alaltăieri, și s-au prezentat 842. Poate este un caz unic, că mai mult de jumătate din totalul unei profesii vine la un concurs public.” Au reușit la acest examen 535, unii s-au retras, iar picați au fost doar 22, ceea ce însemna că statul va putea conta pe 1.000 de farmaciști români, cărora li se mai adăugau circa 200-300 de minoritari. Însă, preciza Tomescu, ar fi fost nevoie de cel puțin 2.000 de farmaciști, motiv pentru care „cred că ar trebui să contăm și pe concursul Facultății de Farmacie de la Iași”.

Mareșalul Antonescu, însă, se pronunța pentru un învățământ farmaceutic concentrat în București, care să asigure o instrucție completă, „pentru a scoate elemente serioase de acolo, decât să avem 30 de facultăți, care să scoată elemente slabe”. Dezvoltarea inflaționistă a învățământului superior în anii precedenți nu a făcut decât să dea naștere unor serii de „prezumțioși, care vin cu pretenții și care vor crea și alte elemente și mai slabe”⁵⁴.

Ieșenii, însă, vor reveni cu un nou memoriu un an mai târziu, motiv pentru care mareșalul Antonescu solicită un raport detaliat care să analizeze oportunitatea unei astfel de măsuri, mai ales că România se confrunța cu o criză a farmaciștilor. Raportul a fost realizat de prof. dr. I. Vintilescu, decanul Facultății de Farmacie din București, în care prezenta modul de organizare a învățământului farmaceutic de până la 1934, când s-a luat decizia concentrării acestui tip de învățământ profesional superior în capitală. Astfel, la Cluj și la Iași, învățământul farmaceutic funcționase ca o anexă a învățământului medical, cu fonduri insuficiente, adunate doar din taxele studenților.

Numărul studenților, nefiind limitat de Minister, devenise considerabil și se ajunsese a se primi până la 600 de studenți în primul an de studii în cele trei Universități. Licențiații în farmacie deveniseră, deasemenea, atât de numeroși încât, date fiind prevederile legii sanitare că numărul farmaciilor publice era limitat, ei nu-și puteau găsi întrebuințare. În fine, pregătirea multora dintre ei era necorespunzătoare misiunii lor, iar un procent însemnat era format din neromâni și mai ales din evrei⁵⁵.

⁵⁴ *Stenogramele ședințelor Consiliului de Miniștri*, vol. VI, p. 221-224.

⁵⁵ ANIC, fond Ministerul Culturii Naționale și al Cultelor 1943, dosar 2605/1943, f. 186/v.

Din acest motiv, în 1933, un grup de șase profesori din învățământul farmaceutic⁵⁶ a trimis un memoriu Ministerului în care era semnalat faptul că „se face un rău serviciu țării dând noi licențiați, cu o pregătire neconformă cerințelor profesiei lor și nevoilor țării și că este o lipsă de prevedere socială a mării fără rost numărul licențiaților care nu-și găsesc întrebuințare”⁵⁷. Acest memoriu avea să stea, de altfel, la baza concentrării învățământului farmaceutic în București. Drept urmare, s-a limitat numărul de studenți din anul I la 100-150 (de la 500-600) și s-a dezvoltat latura științifică a profesiei de farmacist prin înființarea unei societăți de științe farmaceutice și prin creșterea numărului de doctori în farmacie.

În 1941, prin legea românizării farmaciei[lor], lege de înalt patriotism și de mare însemnătate pentru farmacia românească, s-au eliminat din farmacii 975 licențiați evrei și circa 200 de studenți evrei. Acest fapt a provocat desigur un gol în personalul farmaceutic din țară. Dar acest gol nu este de natură a da loc la o îngrijorare și a îndreptăți afirmația că *este o mare lipsă de farmaciști!*

Licențiați în farmacie existau (în jur de 500), dar „rămâne ca Ministerul Sănătății să cerceteze motivul pentru care acești licențiați nu vor sau nu pot să deschidă farmacii în localitățile publicate vacante”⁵⁸. Oricum,

⁵⁶ Memoriul a fost semnat de N. Deleanu, M. Georgescu, T. Solacolu, I. Vintilescu (toți din București), G. Pamfil (Cluj) și Ionescu-Matiu (Iași). La București, învățământul farmaceutic a devenit autonom în 1923, în timp ce la Iași funcționa ca o anexă a celui medical încă de la înființare (1913), model aplicat și la Cluj (1919). Subdezvoltarea învățământului farmaceutic ar fi fost principala cauză pentru care nu s-a dezvoltat cercetarea și industria farmaceutică în România, „fapt că azi [1933 – n.a.] România importă și plătește scump toate medicamentele de care are nevoie”. Practic – subliniau autorii memoriului – farmacistul era redus la rolul de „adevărat debitant de preparate străine”. În plus, medicamentele generice se comercializau fără restricții și în afara farmaciilor, fapt care, „pe lângă că este încă o cauză care contribuie la mărirea numărului de farmaciști șomeri, [...] încurajează înșelăciunea și dezordinea socială, provocând numeroase accidente și otrăviri” (vezi *Ibidem*, f. 190-193).

⁵⁷ *Ibidem*, f. 186/v.

⁵⁸ *Ibidem*, f. 187/v. Un raport al Prefecturii Poliției Capitalei, din 21 decembrie 1942, relatează condițiile în care fusese organizat un astfel de concurs de concesionare a farmaciilor. Astfel, s-au prezentat la concurs aproape 800 de candidați pe 300 de locuri, dintre care doar 18 erau în București. Candidații erau nemulțumiți de modul în care s-a desfășurat concursul, lăsându-se impresia că „acest examen ar fi fost de complezență, cei ce urmau să obțină farmaciile fiind dinainte desemnați”. Drept urmare, ei cereau „cu stăruință casarea examenului și fixarea altuia, alcătuindu-se o comisie competentă, pentru ca totul să decurgă în spirit strict științific și cu asigurarea condițiilor de perfectă obiectivitate, absolut necesare” (vezi ANIC, fond Direcția Generală a Poliției 1937-1948, dosar 21/1942, f. 38-42).

pentru a suplini resursa umană străină exclusă din profesie din cauza legii românizării,

Consiliul facultății a început, încă din 1941, a primi câte 400 de studenți anual astfel încât, în prezent, avem în facultate 1.327 de studenți în cei cinci ani de studii, la care vom adăuga încă 400 primiți anul acesta, deci în total 1.727 de studenți [...]. Pregătind acești studenți, credem că în câțiva ani vom avea un prisos de farmaciști și apoi vom fi nevoiți să primim în facultate iarăși numai câte 100-150 cel mult, după numărul farmaciilor și după nevoile țării.

O eventuală reînființare a unei facultăți de farmacie în Iași nu ar putea da licențiați decât peste cinci ani, când oricum previziunile arătau că s-ar impune o scădere a numărului de studenți la această specializare pentru a se evita „starea dezastruoasă din 1930-1934”, perioadă marcată de un puternic șomaj intelectual în rândul farmaciștilor.

În concluzie, Consiliul Facultății de Farmacie din București crede că înființarea unei facultăți de Farmacie la Iași în împrejurările actuale și mai ales reînființarea unui învățământ anexat pe lângă facultățile de științe sau de medicină, nu numai că nu este necesară, dar poate provoca tulburări în viitor⁵⁹.

În schimb, situația era cât se poate de dramatică în privința medicilor. Drept urmare, Consiliul Învățământului Superior din 22 septembrie 1942 a stabilit numărul locurilor din anul I la Medicină astfel: București – 500, Iași – 300, Sibiu – 350. Ministrul Ion Petrovici anunța că statul este pregătit să aloce sume bugetare importante pentru sporirea și în viitor a numărului de studenți mediciniști. Mai mult, se declanșaseră proceduri pentru demobilizarea studenților mediciniști din primul și al doilea an de studiu, pentru a li se putea asigura o pregătire medicală cât mai bună⁶⁰.

O altă propunere din toamna anului 1942 a venit din partea lui Gheorghe K. Constantinescu, directorul Institutului Național Zootehnic, pentru înființarea unei a doua facultăți de Medicină veterinară. Petentul precizează că Facultatea de Medicină veterinară din București era concepută să asigure necesarul de medici veterinari doar pentru Vechiul Regat. Deși, după 1918, facultatea și-a dublat capacitatea didactică,

⁵⁹ ANIC, fond Ministerul Culturii Naționale și al Cultelor 1943, dosar 2605/1943, f. 189.

⁶⁰ *Ibidem*, dosar 2637/1943, f. 362.

această instituție nu putea „instrui efectiv mai mult de circa 500 de studenți în cei cinci ani de studii și abia poate procura anual 60-80 de noi medici veterinari”. În 1942, existau în România circa 1.000 de medici veterinari, fapt pentru care „cu ceea ce produce astăzi Facultatea din București abia se pot acoperi decesele și pensionările”⁶¹.

Or, pentru o politică responsabilă de dezvoltare a șeptelului României, se impunea o dublare a numărului de medici veterinari. Soluția era reducerea numărului de facultăți agronomice (în număr de trei și încadrate în politehnici) și înființarea uneia de medicină veterinară, la Timișoara. În urma consultării tuturor actorilor (Ministerul Culturii Naționale și cel al Agriculturii și Domeniilor, alături de Facultatea de Medicină veterinară din București), s-a acceptat de principiu înființarea unei astfel de facultăți, dar la Iași, unde Universitatea dispunea de infrastructura necesară unei astfel de școli superioare. Fermele zootehnice pentru această nouă facultate urmau a fi construite în imediata apropiere a Iașilor, pe „terenuri foste evreiești, în suprafață de 60 până la 70 ha”, obținute de la Centrul Național de Româнизare⁶².

Ion Petrovici în mijlocul universităților

Dincolo de retrasarea arhitecturii instituționale, Ion Petrovici a fost preocupat mai ales de reorganizarea vieții studențești, prin încurajarea fondării de asociații culturale, științifice și sportive pentru tineret. La un an de la promulgarea primei variante a legii, Ion Petrovici a ales să participe la festivitățile de închidere ale anului academic 1942/43 de la Universitatea din Cluj-Sibiu, tocmai pentru faptul că „după informațiile pe care le-am obținut, capitolul organizării vieții studențești a fost aplicat cu mai mare stăruință și entuziasm de către Universitatea Regele Ferdinand I, a Daciei Superioare”. Din acest motiv a dat curs invitației rectorului Iuliu Hațieganu, prilej cu care a asistat la inaugurarea cercurilor de studii juridice și istorice ale studenților din Sibiu. O zi mai târziu, la 23 mai 1943, Ion Petrovici a asistat și la ceremonia de ridicare a Academiei Teologice „Andrei Șaguna” la rangul de facultate, rectorul Dumitru Stăniloiaie elogiind meritele ministrului care „a fost în stare să înlătore pretinsele piedici formale” care au tot amânat acest act⁶³.

⁶¹ ANIC, fond Președinția Consiliului de Miniștri 1925-1958, dosar 346, f. 3.

⁶² *Ibidem*, f. 30-31.

⁶³ Vezi *Școala românească*, an III, nr. 7-8, iulie-august 1943, p. 485-490, 591-594. De precizat că Facultatea de Teologie din Sibiu nu va fi încadrată în Universitatea din localitate.

În toamna anului 1943, Ion Petrovici va întreprinde un veritabil tur de forță în care va participa la deschiderea anului universitar la Iași, Timișoara și București, încercând să mobilizeze tineretul într-un moment în care eșecurile militare ale României pe frontul de Răsărit anunțau vremuri tulburi. În capitală, festivitatea s-a bucurat de prezența regelui Mihai, pe care Petrovici îl numește „Regele tineretului” pentru că „veți avea de împărțit mai mult cu dânșii [tinerii], decât cu noi, grijile, frământările și năzuințele de a face țara aceasta așa cum trebuie și cum este drept să fie”. Iar tineretului universitar Petrovici îi recomanda o „dragoste fanatică de țară” și „solidaritate națională absolut nevătămată” ca răspuns la „confuzia de noțiuni morale [ce] există astăzi, când se vorbește în anumite telegrame străine de pedepsirea României”. Ministrul ține să reamintească tineretului că participarea României la războiul anti-sovietic nu a fost urmare a unei „lăcomii cuceritoare”, ci pentru a-și apăra „drepturile și patrimoniul secular”⁶⁴.

Lumina vine de la Răsărit. Concluzii

Deceniul 1938-1948 reprezintă sfârșitul modelului de universitate liberală în România, caracterizată prin libertate academică și prin spirit umanist, deschizând calea învățământului superior de stat, ce trebuia să corespundă exigențelor sociale, economice și ideologice ale regimurilor dictatoriale și totalitare. În privința reformelor abordate în acest studiu, cadența crescută a schimbărilor legislative a limitat drastic efectele demersurilor. Trebuie reținută, însă, dezbateră în jurul autonomiei universitare și cea a creării unei mai puternice legături între educație și economie, prin stimularea anumitor filiere de formare profesională, așa cum a fost cazul medicilor, în timpul lui Ion Antonescu. Din acest punct de vedere, reforma antonesciană continuă politica de îngădire a libertății învățământului superior începută de regele Carol al II-lea în 1938, direcție ce va fi „desăvârșită”, mai apoi, de regimul comunist, după 1948.

În final, o interogație legitimă este cea referitoare la viabilitatea principiului autonomiei universitare într-o lume în profundă schimbare. În primul rând, trebuie precizat că, spre deosebire de instituțiile occidentale ale secolului al XIX-lea (și în special cele din spațiul german), universitățile românești au fost creații ale statului, iar profesorii asimilați funcționarilor publici. De aici au pornit principalele dispute în jurul autonomiei universitare, conducând și la procese juridice pentru clarificarea

⁶⁴ „Deschiderea anului universitar. Discursul ministrului Ion Petrovici la Universitatea din București”, în *Școala românească*, an III, nr. 12, decembrie 1943, p. 860-861.

acestei situații. Deși principiul acceptat atât de stat, cât și de mediul academic era cel al unei „autonomii culturale”, practica administrativă a mers dincolo de limitele acesteia.

Aspectele socio-economice au contribuit și ele la redefinirea autonomiei. Criza economică din 1929-1933, dar și cel de-al Doilea Război Mondial au dus la o proliferare a ideii de dirijare a societății de către un stat condus mai degrabă de tehnicieni sau ingineri sociali, decât de funcționari publici sau politicieni. Trecând dincolo de exemplele Germaniei naziste sau ale Rusiei comuniste, trebuie reamintit că programul *New Deal* promovat de președintele american Franklin D. Roosevelt privilegia statul ca actor decizional în re proiectarea societății. La sfârșitul celui de-al Doilea Război Mondial, ideile liberale asupra societății au fost părăsite în favoarea unui rol crescut acordat statului în procesul de dezvoltare socială, economică și științifică a societății. Astfel ar trebui privită, de pildă, inițiativa sociologului Dimitrie Gusti de a înființa un Consiliu Național de Cercetări Științifice. Războiul dovedise că victoria a fost a statelor care reușiseră să facă din știință un aliat, iar din profesioniștii intelectuali – oameni care să servească interesele statului. Știința putea contribui la instaurarea păcii, dar doar atâta vreme cât se afla sub coordonarea statului. Într-un asemenea peisaj, autonomia universitară, de exemplu, devenise un principiu vetust. Universitatea, refugiul „mandarinilor” secolului al XIX-lea, intrase deja într-o nouă eră, în care educația trebuia să devină accesibilă cât mai multor oameni, iar știința trebuia să rezolve problemele societății⁶⁵. Acest tip de retorică va fi utilizat și de regimul comunist din România, care va orchestra o radicală campanie anti-intelectualistă, alături de un discurs centrat pe ideea unei justiții sociale și a unei reale „democratizări” a educației superioare.

Under Three Dictatorships.

Notes on the Legislation on Higher Education in Romania (1938-1944)

(Summary)

Keywords: *higher education, dictatorship, university autonomy, conducted education, intellectual unemployment*

Romania's entry into the age of dictatorships deeply affected the academic community, with higher education passing through three reforms within just four years (1938-1942). Taking into consideration that these institutions' purpose

⁶⁵ Fritz Ringier, *The Decline of the German Mandarins. The German Academic Community 1890-1933*, Cambridge, Harvard University Press, 1969, p. 80.

was to prepare the future elite, the preoccupation of dictatorial leaders to subordinate Academia became a legitimate one. In contrast with the liberal spirit of the 19th century, the intellectual environment in such regimes was not called to stimulate creativity and inventiveness. Once an institution of critical thinking and training of intellectual professionals, the university was now supposed to inoculate ideological patterns and to form an obedient bureaucracy. The role of these new higher education institutions was to ideologically serve these regimes, in which freedom of expression had been replaced by the imperative of regimentation. Subsequently, higher education was supposed to focus its scientific and training efforts towards the economic development of the country and, later on, to the military success of Romania.

The study aims at evaluating a significant chapter in the history of higher education in Romania, a necessary element in understanding the transition from the Western liberal pattern towards that of the Soviet “planned education” experienced during the Communist Regime. The pivot of this study will be the analysis of two distinct issues: the university autonomy and the link between higher education and intellectual professional labor market. A special attention was paid to the higher education reform implemented during Ion Antonescu’s military dictatorship. One can say that this reform had a peculiar significance: although it aimed at re-establishing academic freedom, it also assured the provisions for organizing the entire higher education system on Etatist principles. Taking into consideration the belligerent status of Romania, the 1942 law turned the higher education system into an instrument of the state, most necessary in the war effort.

© 2019 by the authors; licensee Editura Universităţii Al. I. Cuza din Iaşi. This article is an open access article distributed under the terms and conditions of the Creative Commons by Attribution (CC-BY) license (<http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>).